

PREČO SÚ NIEKTORÉ SEKTORY V TRANZITÍVNYCH EKONOMIKÁCH MENEJ REFORMOVANÉ AKO OSTATNÉ? PRÍPAD VÝSKUMU A VZDELÁVANIA V OBLASTI EKONÓMIE

Pavel Ciaian, Katholieke Universiteit Leuven, LICOS Centre for Institutions and Economic Performance a Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Fakulta ekonomiky a manažmentu; **Ján Pokrivčák**, **Dušan Drabik**, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Fakulta ekonomiky a manažmentu¹

Úvod

Po páde komunistického režimu bývalé centrálné plánované ekonomiky sovietskeho bloku stáli pred voľbou ako zreformovať svoje hospodárstvo. Väčšina krajín sa rozhodla zaviesť do viacerých sektorov trhovú mechanizmus. Hlavnými reformnými komponentmi zavedenými na podporu trhov boli privatizácia, reštrukturalizácia štátnych podnikov, liberalizácia trhu a vytvorenie inštitucionálneho prostredia na ochranu vlastníckych práv (Roland, 2000). Medzi krajinami existovali rozdiely jednak v rýchlosti reforiem (šoková terapia alebo gradualizmus), ale aj v načasovaní reforiem (Roland, 2001; Sachs, 1992).

Po viac ako desiatich rokoch tranzitívneho obdobia sa zistilo, že väčšina ekonomík krajín strednej a východnej Európy (CEECs) bola výrazne zreformovaná. Vytvorili sa trhové inštitúcie a zároveň prebehla liberalizácia cien a obchodu. Na druhej strane však niektoré sektory neprešli takýmito reformami. Je to najmä prípad univerzitného systému, kde reformy zaostávajú za tými, ktoré sa uskutočnili napríklad v priemysle.²

Jedno z možných vysvetlení je, že univerzitný systém sa od priemyslu líši charakterom svojho výstupu. Univerzitný systém sa viac podieľa na produkcii verejných ako súkromných statkov. V tomto sektore je takisto ažké merať kvalitu výstupu. Meranie kvality výskumu a vzdelávania je zložitejšie než meranie kvality vyrobeného tovaru v priemysle. Preto vyvstávajú niektoré otázky. Ovplyvnila nejaká povaha produktu univerzitného systému rýchlosť reforiem? Odráža sa to v nižšej miere rastu produktivity tohto sektora ako v iných sektoroch? Sú to dôležité otázky, na ktoré treba odpovedať. Dôležitosť týchto otázok spočíva jednak v teoretickom hľadisku a jednak v existencii ich významných dôsledkov pre politiku. Pochopenie súvislostí medzi tým ako charakteristiky vzdelávacieho sektora ovplyvňujú jeho produktivitu je dôležité pre rozhodovacie subjekty pri uskutočňovaní zmien.

Článok má tri ciele: a) ukázať, že vývoj produktivity v tranzitívnych ekonomikách má v rôznych sektoroch rôzny priebeh. Rozdiel je spôsobený povahou produktu, ktorý jednotlivé sektory produkujú, t. j. súkromný, alebo verejný statok; b) ukázať, že úroveň

1 Autori ďakujú za finančnú pomoc Open Society Foundation Bratislava.

2 Zdravotný systém stojí pred rovnakými problémami.

produktivity ekonomického výskumu je spôsobená stupňom reforiem; c) vysvetlí prečo sektory produkujúce verejné statky (výskum) sú menej reformované ako sektory produkujúce súkromne statky (napríklad priemysel alebo bankovníctvo).

Článok konkrétne analyzuje produktivitu ekonomického výskumu a vzdelávania v tranzitívnych krajinách. Článok obsahuje teoretickú časť a aplikačnú časť. Teoretická časť analyzuje vývoj produktivity a reformy ekonomického výskumu a vzdelávania všeobecné pre tranzitívne krajiny. Aplikačná časť analyzuje produktivitu ekonomického výskumu a vzdelávania v Českej republike a na Slovensku.

Štruktúra článku je nasledovná. Nasledujúca časť porovnáva vývoj produkcie celého hospodárstva CEECs a krajín bývalého Sovietskeho zväzu (FSU) a produktivity ekonomického výskumu v týchto krajinách počas tranzitívneho obdobia. Neskôr uvádzame teoretický rámec, ktorý sme použili v našej analýze. Po ňom nasleduje analýza systému výskumu počas socializmu. Piata časť vysvetľuje cestu reforiem univerzitného systému v tranzitívnych krajinách. Šiesta a siedma kapitola sa zaoberajú produktivitou ekonomického výskumu v Českej republike a na Slovensku. Posledná kapitola sumarizuje výsledky a prináša závery.

Vývoj produkcie počas tranzitívneho obdobia

Ekonomiky tranzitívnych krajín zaznamenali v prvých rokoch prechodného obdobia pokles produkcie, ktorý bol nasledovaný postupným vzostupom. Vývoj hrubého domáceho produktu (GDP) bol podobný pre všetky tranzitívne krajiny. V treťom roku od začiatku transformácie bola produkcia v CEECs nižšia v priemere o 20 % v porovnaní s produkciou v roku 1989. V krajinách bývalého Sovietskeho zväzu bol pokles produkcie výraznejší a trval dlhšie. Produkcia v FSU dosiahla najnižšiu hodnotu po štvrtom roku tranzitívneho obdobia. V roku 1995 v porovnaní s rokom 1991 bola produkcia vo FSU v priemere o 40 % nižšia.

Začiatkový pokles produkcie mohol mať viacero dôvodov. Hlavnými faktormi boli rozpad starých vzťahov typických pre plánované ekonomiky (Blanchard a Kremer, 1997), Schumpeterianská „kreatívna deštrukcia“, náklady súvisiace s vytváraním trhových inštitúcií, (Rodrik, 2001; Roland, 2001) a počiatočné podmienky (de Melo, Denizer, Gelb a Tenev, 2001; Falcetti, Raiser a Sanfey, 2002).

Po začiatkových zmenách začala produkcia rásť. Posun od štátnej kontroly k trhovému prostrediu viedol k rastu produktivity. Trhy vytvorili vhodné stimuly a liberalizácia viedla k silnejšej domácej a medzinárodnej konkurencii. Podniky boli nútené zvýšiť efektívnosť. Všeobecným záverom je, že trhovo orientované reformy viedli ku konvergencii tranzitívnych a rozvinutých ekonomík. Táto konvergencia je rýchlejšia v CEECs ako vo FSU. Je to preto, že reformy v CEECs pomohli k zavedeniu lepšieho inštitucionálneho prostredia v prospech trhov (Berg, Borensztein, Sahay a Zettelmeyer, 1999; de Melo, Denizer, Gelb a Tenev, 2001; Falcetti, Raiser a Sanfey, 2002).

Nie všetky sektory však boli reformované rovnako. Napríklad zdravotný a školský systém ostali vo väčšine krajín zväčša nereformované.³ Úloha trhov v zdravotnom a univerzitnom systéme zostala v porovnaní s ostatnými sektormi na nízkej úrovni (OECD, 2000; World Bank, 2003; OECD, 2005a a 2005b).

Obrázok 1 zobrazuje produkciu výskumu v ekonómii a príbuzných vedných odboroch vo vybraných tranzitívnych a rozvinutých krajinách (Holandsko a Rakúsko) meranú ako celkový ročný počet článkov publikovaných v recenzovaných časopisoch. Údaje boli získané z databázy Web of Science.

Obrázok 1 ukazuje, že celková produkcia a produktivita v oblasti ekonomického výskumu ostali počas tranzitívneho obdobia v CEECs a FSU nezmenené. Je to prekvapujúce, lebo výskum v sociálnych vedách vrátane ekonómie bol v období komunizmu politicky obmedzovaný (viď nasledujúcu kapitolu). Na základe toho by mala výskumná produkcia počas tranzitívneho obdobia rásť oveľa rýchlejšie ako v predreformnom období. Príklad Holandska a Rakúska ukazuje, že produkcia ekonomického výskumu v týchto krajinách neustále rastie (obrázok 1).

Navyše obrázok 2 ukazuje, že v tranzitívnych krajinách sa zväčša publikuje ekonomicky výskum v menej kvalitných časopisoch,⁴ t.j. v časopisoch s nízkym faktorom vplyvu (impact factor). V CEECs a Rusku približne 75 %, resp. 45 % ekonomických článkov bolo publikovaných v menej kvalitných ekonomických časopisoch, zatiaľ čo v Holandsku a Rakúsku to bolo len 9 %, resp. 12 %. Na základe uvedeného konštatujeme, že v oblasti ekonomického výskumu neexistuje konvergencia v produktivite, ako to je v prípade iných sektorov.

Teoretický rámec

Na trhoch, kde sa vyskytujú verejné statky, je alokácia zdrojov neefektívna. Produkcia verejných statkov je nižšia ako je spoločenské optimum. Hlavnou príčinou je neschopnosť súkromného sektora osvojiť si všetky benefity z produkcie verejných statkov (Hume, 1739; Hardin, 1968; Andreoni, 1988; Romer, 1990; Garadstein, 1992; Jones a Williams, 1998).

Obdobne výskyt nedokonalých (asymetrických) informácií vedie k neefektívnostiam kvôli nepriaznivému výberu a morálnemu hazardu (Arrow, 1963; Akerlof, 1970; Spence, 1973).

Štátne zásahy sa často zdôvodňujú existenciou verejných statkov a nedokonalých informácií. V takýchto prípadoch zlyhania trhu vládne intervencie môžu zvýšiť spoločenský blahobyt. Vládna alokácia zdrojov môže eliminovať medzeru medzi optimálnou spoločenskou úrovňou produkcie a trhovou úrovňou.

3 Poľnohospodárstvo takisto zaostáva v reformách. Je to kvôli vstupu krajín strednej a východnej Európy do EU a prijatie Spoločnej poľnohospodárskej politiky, ktorá je výrazne regulovaná vládami (Swinnen, 1996).

4 Impact factor používame tak, ako ho počíta Thomson Scientific na meranie kvality vedeckých časopisov.

Univerzitný výskum a vzdelávanie je charakterizovaný jednak prítomnosťou verejných statkov ako aj existenciou asymetrických informácií. Kvôli existencii verejných statkov súkromný sektor alokuje menej zdrojov do výskumu, než je spoločensky optimálne (Romer, 1990; Jones a Williams, 1998). Zdroje alokované súkromným sektorom nemusia byť len malé, ale aj neskoro načasované (Gradstein, 1992). Gamer (1979) ukázal, že kvôli nedokonalým informáciám a problému merateľnosti môže trh práce pre výskumníkov používať nevhodné triediace kritériá (najmenej nákladné), a preto viesť k Pareto-inferiornému ekvilibriu. Toto ovplyvňuje nielen výskumnú produktivitu, ale aj kvalitu výskumu a smerovanie vedy, v ktorej sa vyvíja. Wigger a von Weizsacker (2001) ukázali, že v prípade neexistencie trhov, na ktorých sa študenti môžu poistiť proti riziku (neisté výnosy zo vzdelania), nebudú študenti s averziou k riziku investovať do vzdelania toľko, koľko by „mali“ investovať.

Kvôli týmto nedokonalostiam sme svedkami rozsiahlej regulácie univerzít. Aby sa predišlo problému nedokonalých informácií, štát používa regulačnú komisiu (úrad), ktorá stanovuje kritériá pre evaluáciu, zbiera informácie a pomáha pri implementácii opatrení.

Existencia regulačnej komisie však ovplyvňuje relatívne náklady a výnosy pre nátlakové skupiny. Nátlakové skupiny sa vytvárajú z dôvodu existencie verejných statkov. Olson (1965) považuje veľkosť tejto skupiny a náklady na komunikáciu medzi jej potenciálnymi členmi za rozhodujúce faktory určujúce, či sa vytvorí nejaká nátlaková skupina alebo všeobecne kolektívna akcia. Tým, že štát vytvorí komisiu, znižuje komunikačné náklady nátlakových skupín, čím sa stáva aktivita nátlakových skupín lacnejšia.

Predstavitelia univerzít sú buď členmi komisie, resp. komisia spolupracuje s univerzitami, lebo tieto majú informačnú výhodu. Kontakty medzi komisiou a univerzitami sa inštitucionalizujú, čo významne znižuje náklady na lobovanie.

Existencia regulačnej komisie, prostredníctvom ktorej sa prerozdeľujú fondy a iné výhody, je navyše signálom pre univerzity, aby zvýšili svoje aktivity na dosiahnutie vyššej úrovne podpory. To je možné preto, lebo univerzity sú lepšie informované ako komisia a môžu ju preto ovplyvniť.⁵ Pôvodný zámer rozhodovacích subjektov zvýši efektivitu eliminovaním zlyhaní trhu využívajú nátlakové skupiny, aby zvýšili protekcionistickú a redistribučnú štátnu intervenciu.

Najviac z toho profitujú existujúce univerzity, ktoré môžu využiť svoje privilegované postavenie na vytvorenie bariér vstupu iných subjektov na trh univerzitného systému. Predstavitelia existujúcich univerzít preto lobujú za také regulácie, ktoré ochraňujú existujúce univerzity, nie však potenciálne novovzniknuté univerzity. Vstup nových univerzít by znížil výhody regulácie pre existujúce univerzity, lebo výhody by sa delili medzi viac subjektov (viď Stigler, 1971).

V ostatných sektoroch hospodárstva, ktoré nie sú ovplyvnené problémom verejných statkov a nedokonalých informácií, ako je napr. priemysel, nie je dôvod zaoberať sa

5 Acemoglu a Verdier (2000) podobným spôsobom dokazujú, že v rovnováhe s asymetrickou informáciou a s heterogénnymi byrokratickými zbierajúcimi informácie a implementujúcimi politiky, ktorými štát zasahuje kvôli odstráneniu zlyhania trhu, sa bude vyskytovať korupcia.

zlyhaním trhu. Z toho dôvodu sa nevytvára regulačná komisia a to zvyšuje náklady na lobovanie. Navyše, neexistencia regulačnej komisie vysiela signál účastníkom trhu, že na trhu neexistujú redistribučné kanály. Keďže neexistuje žiadna vládna regulácia, ktorá by zvyšovala efektívnosť, pre nátlakové skupiny je ľahšie získať redistribučné transfery.

Z predošlej analýzy vyplýva, že nátlakové skupiny sú efektívnejšie, ak trh zlyháva. Rovnovážne množstvo lobovania je vyššie a vedie k vyššej ochrane existujúcich univerzít. Ďalšou otázkou, ktorá vyvstáva, je, ako toto ovplyvňuje reformu univerzít v tranzitívnych krajinách a rast produktivity sektora.

Garadstein (1993) ukázal, že lobovanie vedie k neefektívnostiam, ale že štátne poskytovanie verejných statkov často preváži súkromné poskytovanie, dokonca aj keď sú prítomné nátlakové skupiny. Neefektívnosť vytvorená motívmi nátlakových skupín získať rentu v prípade verejného poskytovania je menšia než neefektívnosť plynúca z existencie problému čierneho pasažiera v prípade súkromného poskytovania. Ak však uvažujeme o nedokonalnej informácii a transakčných nákladoch, nemusí tomu tak byť a štátna intervencia vo vzťahu k trhu môže byť neefektívna (Garadstein, 1992; Weisner, 1998). Dodatočné neefektívnosti môžu byť zapríčinené korupciou, ktorá vzniká tam, kde sa vyskytujú transfery (Acemoglu a Verdier, 2000).

Ekonomický výskum počas socializmu

Počas socializmu bol spoločensko-vedný výskum (vrátane ekonomického výskumu) pod vplyvom silnej politickej centralizácie. Základný výskum bol sústredený v ústavoch Akadémie vied, zatiaľ čo aplikovaný výskum sa uskutočňoval v rôznych ústavoch pod vedením odvetvových ministerstiev (Ministerstvo hospodárstva, Ministerstvo pôdohospodárstva, ...). Výskum na univerzitách zohrával okrajovú úlohu. Hlavným poslaním univerzít bola výučba a zabezpečovanie kvalifikovanej pracovnej sily pre hospodárstvo (Moore, 1994; Balazs, Faulkner a Schimank, 1995).

Podobne ako iné sektory, aj výskum bol predmetom centrálneho plánovania. Trojročné a päťročné centrálné plány stanovili výskumné priority a rozdelili zdroje ústavom a univerzitám, a v rámci nich každej výskumnej aktivite. Niektoré vedné odbory boli značne podporované (napr. fyzika). Odbory s menšou politickou dôležitosťou, ako napr. spoločenské vedy, boli financované slabšie (Moore, 1994; Balazs, Faulkner a Schimank, 1995).

Každý výskumný ústav (alebo univerzita) musel plniť centrálny stanovený plán. Štátna kontrola sa vykonávala podávaním správ. Výskumné ústavy (resp. oddelenia v rámci nich) písali správy, v ktorých prezentovali svoju výskumnú produkciu. Tieto správy museli byť oponované, spravidla inými výskumnými ústavmi. Plnenie plánu a teda aj existencia ústavu závisela na úspešnej obhajobe.

Takéto inštitucionálne usporiadanie viedlo k nevysloveným dohodám medzi ústavmi. Ústavy nemali dôvod odmietnuť správy iných ústavov z dôvodu vzájomnej závislosti a problému merania. Ak by nejaký ústav použil náročné kritériá pri hodnotení výskumných správ iných ústavov, potom by sa v budúcnosti ostatné ústavy správali

rovnako.⁶ Nedokonalá informácia a tlak na politické aspekty výskumu robil ústavy presadzujúce prísnu politiku zraniteľnejšími vo vzťahu k regulácii. Prísna politika by preto ohrozovala plnenie výskumného plánu a nakoniec viedla k redukcii vládnych finančných prostriedkov a v najextrémnejších prípadoch dokonca aj k zatvoreniu ústavu (Kameníček, 2005).

Obdobná tichá dohoda existovala pri citáciách, ktoré sa používali ako meradlo kvality výskumnej produkcie. Vzájomné citovanie sa medzi ústavmi sa stalo rozšíreným. Ústavy zo strategických dôvodov citovali výskumnú produkciu iných ústavov, nehľadiac pritom na kvalitu citovaného výskumu. Takýmto spôsobom umelo narastal počet citácií, čo bolo potrebné na splnenie centrálne stanoveného plánu (Kameníček, 2005).

Toto benevolentné hodnotenie výskumnej produkcie sa v komunistických krajinách stalo normou. Táto norma sa pravdepodobne uplatňovala viac v spoločenských vedách, kde je zložitejšie merať kvalitu. V exaktných vedách, ako napr. fyzika, to bolo menej problematické, lebo tu sa dá kvalita merať jednoduchšie, najmä ak sa poznatky výskumu aplikujú v praxi.

Významné dodatočné deformácie existovali aj pokiaľ ide o kvalitu výskumu (a vzdelávania). Priority v oblasti výskumu boli stanovené centrálne a boli politicky motivované. Podporovali sa len politicky akceptovateľné výskumné témy, resp. oblasti. Spoločenské vedy boli najviac negatívne ovplyvnené. Typ výskumu, aký sa vykonával na Západe, nebol dovolený. Hlavnou úlohou výskumu v spoločenských vedách bola propaganda komunizmu, t. j. marxizmu-leninizmu.

Z tejto analýzy treba zdôrazniť tri hlavné body:

Výskumné zručnosti boli v bývalých komunistických krajinách nízke, lebo vedci pracovali v slabo motivujúcom prostredí.

Vedomosti boli skreslené, vykonávať sa dal len politicky povolený výskum. Najviac zasiahnuté boli spoločenské vedy. Napríklad, v oblasti ekonómie zamestnanci na univerzitách alebo výskumných ústavoch nemali poznatky o trhovej ekonomii.

Zamestnanci na univerzitách nemali zručnosti v oblasti výskumu, lebo ich hlavnou úlohou bolo vyučovať.

Zlyhanie trhu a cesta reformy počas tranzitívneho obdobia

Po páde komunizmu centrálne plánovanie prestalo fungovať a zaviedli sa trhové reformy. Reformy však zaostávali v sektoroch s verejnými statkami a značnými informačnými asymetriami (napr. zdravotná starostlivosť, výskum, vzdelávanie) (OECD, 2000; World Bank, 2003; OECD, 2005a a 2005b).

6 Ide o klasický príklad väzňovej dilemy z teórie hier. Nashovo ekvilibrium pre hru s jednou periódou je hra tvrdú stratégiu (tvrdý oponentský posudok). Toto je dominantná stratégia pre všetky ústavy. Ale pri opakujúcej sa hre do nekonečna je Nashovo ekvilibrium hra mätko (písané mierne oponentské posudky), ak diskontná sadzba je dostatočne blízko jednej, čo znamená, že budúce benefity majú pre ústavy dostatočne vysokú cenu. Ústav spolupracuje, pokiaľ spolupracujú aj ostatné ústavy.

Univerzitný systém ostal závislý na administratívnej regulácii. To ale zjednodušilo vytvorenie nátlakových skupín, ktoré mali v záujme zachovať status quo. Nátlakovým skupinám sa podarilo získať značnú kontrolu vo vnútri administratívnych štruktúr regulujúcich sektory a takto ovplyvniť cestu reforiem smerom, ktorý najviac vyhovoval ich záujmom.

Minulosť zohráva dôležitú úlohu v pochopení cesty reforiem. Nátlaková skupina sa vytvorila z bývalých vzdelávacích a výskumných inštitúcií, ktoré v tomto sektore po páde komunizmu mali dominantné postavenie.⁷ Títo ľudia boli v minulosti, počas socializmu, zvyknutí hodnotiť na základe benevolentných kritérií. Ešte dôležitejšie je, že vyštudovali marxistickú ekonómiu, ktorá bola silne politicky ovplyvnená. Ich minulý výskum bol hodnotený politicky, malý dôraz sa kládol na vedeckú rigorozitu. Z týchto dôvodov predošlá elita ekonómie kládla dôraz na zachovanie status quo, ktorý bol charakterizovaný benevolentným hodnotením výskumného outputu.

Počas komunistického režimu sa univerzity špecializovali na výučbu. To bol takisto dôvod, prečo predstavitelia predošlých komunistických vzdelávacích a výskumných štruktúr nemali záujem na zavedení prísnych hodnotiacich kritérií vo výskume. Prísne kritéria by z dlhodobého hľadiska zapríčinili veľké straty pre existujúce univerzity. Štátne univerzity nemali kvalifikovaný personál na vysokokvalitný výskum z dôvodu ich bývalej orientácie na výučbu. Výsledkom toho bolo, že záujmom predstaviteľov predchádzajúcich vzdelávacích a výskumných štruktúr bolo zachovať výučbu ako svoju hlavnú aktivitu, zatiaľ čo výskum bol druhoradý.

Existujúce univerzity by stratili, keby bol povolený vstup nových univerzít. Zdieľanie trhu s konkurenciou by znížilo priemerné benefity. Prostredníctvom kontroly komisie sa existujúcim univerzitám podarilo zvýšiť bariéry na vstup do systému. Akreditácia bola hlavnou prekážkou.⁸ V tomto prípade je sila komisie kontrolovanej nátlakovou skupinou veľká, lebo hodnotí nových uchádzačov o vstup na trh a dáva odporúčania ministerstvu, či uchádzač spĺňa alebo nespĺňa akreditačné kritéria. Prostredníctvom kontroly nad kritériami komisia môže obmedziť vstup do systému.

Výskum a vzdelávanie v oblasti ekonómie: prípadová štúdia z Českej republiky a Slovenska

V univerzitnom systéme Českej republiky a Slovenska prevládajú štátne univerzity. V roku 2004, 14 rokov po začiatku transformácie, bolo na Slovensku osem štátnych a len dve súkromné univerzity ponúkajúce programy v oblasti ekonómie a biznisu. Jedna z dvoch súkromných slovenských univerzít – AINova nemá akreditáciu, aj napriek tomu, že jej program v oblasti ekonómie bol Svetovou bankou ocenený ako najlepší na Slovensku (Pleskovic, Anders, Bader a Campbell, 2000). Ďalšia súkromná

7 Rigidný kariérny postup napomáhal bývalým profesorom chrániť svoje pozície po zmenách spoločenského a ekonomického systému.

8 Kraft a Vodopivec (2003) zistili, že prekážky kladené licenčnými orgánmi sú hlavnou bariérou vstupu nových súkromných obchodných škôl v tranzitívnych krajinách. Je to preto, lebo členmi týchto orgánov sú členovia etablovaných univerzít, ktorí sú proti narastajúcej konkurencii.

univerzita – City University v Trenčíne – fungovala na základe americkej akreditácie. Navyše sú na Slovensku ešte dva hlavné štátne ústavy zaoberajúce sa ekonomikou: Slovenská akadémia vied a Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva. V Českej Republike bolo 33 fakúlt ponúkajúcich programy v ekonomii a biznise. Z nich je 16 súkromných. V roku 2004, však 83 % všetkých študentov ekonomie a biznisu študovalo na štátnych univerzitách. Okrem toho v roku 2004 zo všetkých študentov na súkromných univerzitách, až 52 % študovalo ekonomiu a biznis.

Univerzitný systém v Českej republike riadi České ministerstvo školstva a na Slovensku je to Slovenské ministerstvo školstva. V oboch krajinách sú akreditačné komisie poradnými orgánmi ministerstva školstva. Akreditačné komisie stanovujú evaluačné kritéria, zbierajú údaje z univerzít a analyzujú ich. Ministerstvo školstva robí konečné rozhodnutie na základe odporúčania akreditačnej komisie. Na základe hodnotenia akreditačnej komisie štát alokuje transfery do štátnych univerzít. Univerzity (štátne aj súkromné), ktoré nespĺňajú kritéria akreditačnej komisie, strácajú akreditáciu.

Vlády Českej a Slovenskej republiky vyberajú členov akreditačnej komisie z predstaviteľov univerzít a výskumných inštitúcií. V akreditačnej komisii prevládajú predstavitelia univerzít. V súčasnej akreditačnej komisii na Slovensku je z 21 členov len 5 mimo univerzitného prostredia. 5 členov je z etablovaných výskumných inštitúcií (napr. Slovenská akadémia vied) a zvyšok (11) je z univerzít. Pre porovnanie, podobné zloženie má aj česká akreditačná komisia. Celkový počet členov je 21, z ktorých 13 je zo štátnych univerzít, 5 z etablovaných výskumných inštitúcií (napr. Česká akadémia vied) a 3 sú z iných inštitúcií.

Pre akreditáciu magisterských a doktorandských (PhD) programov na Slovensku sa hodnotia nasledovné kritéria:

Výskum: Univerzity musia preukázať, že uskutočňujú medzinárodne a národne uznávaný nepretržitý výskum. Univerzity musia takisto preukázať, že sa aktívne zapájajú do národných a medzinárodných výskumných projektov.

Infraštruktúra: Univerzity musia mať dostatočnú infraštruktúru (knihnice, pripojenie na internet, atď.) nevyhnutnú na vykonávanie výučby.

Zamestnanci: Univerzity musia mať dostatočný počet vyučujúcich, alikvotný k počtu študentov a aj k hodinám výučby.

Komisia na štátne skúšky: Univerzity musia garantovať, že v skúšobnej komisii na štátne skúšky je aspoň jeden člen mimo univerzity a aspoň dvaja s titulom profesor alebo docent.⁹

9 Na Slovensku, v Českej republike a ostatných krajinách strednej a východnej Európy existujú tri typy akademických titulov:

– Odborný asistent je človek s titulom PhD. Odborný asistent vedie semináre.

– Docent prednáša a skúša študentov. Na získanie docentúry musí kandidát splniť isté kritéria stanovené univerzitou a hodnotené akreditačnou komisiou (viď tabuľka 1 pre Slovensko), obháji svoju vedeckú prácu pred vedeckou radou a preukáže schopnosť vyučovať.

– Profesor prednáša a skúša študentov. Profesori musia spĺňať prísnejšie podmienky ako docenti (viď tabuľka 1 pre Slovensko) a opäť obháji svoju vedeckú a pedagogickú prácu pred vedeckou radou univerzity. Titul profesor udeľuje prezident krajiny.

Garant programu: univerzita musí mať kvalifikovaných zamestnancov s titulom profesor (aspoň jedného), ktorý osobne garantuje kvalitu programu. Garant nemôže byť starší ako 65 rokov. Ten istý profesor nemôže byť garantom programov na dvoch alebo viacerých univerzitách.

Akreditačná komisia v Českej republike má podobné požiadavky ako slovenská akreditačná komisia. Pokiaľ ide o vysokoškolských učiteľov, česká akreditačná komisia stanovuje, že sa od nich vyžaduje uskutočňovať výskum publikovateľný v časopisoch vydávaných mimo domácej univerzity a/alebo monoObrázokoch.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že akreditačná komisia definuje akreditačné kritéria kladené na výskum vágne. Rozhodnutia akreditačnej komisie sa preto nedajú kontrolovať z jednej strany. Monitorovanie z jednej strany je navyše oslabené ažkosťou kvalitu výskumu a/alebo vzdelávania.¹⁰

Vágne kritéria a problémy s meraním umožňujú akreditačnej komisii obmedziť vstup nových univerzít. Takéto kritéria hodnotiace výskum vyhovujú štátnym univerzitám, zatiaľ čo potenciálni noví účastníci poväčšine zo západnej Európy a USA sú diskriminovaní. Západné univerzity majú komparatívnu výhodu vo výskume a jasné a transparentné kritéria pre hodnotenie výskumnej produkcie ako predpoklad pre akreditáciu by im vyhovovali. Na druhej strane, mäkké kritéria vyhovujú etablovaným štátnym univerzitám na Slovensku. Etablované štátne univerzity majú osov z vágnych kritérií pre akreditáciu.

Zatiaľ čo kritéria pre výskum sú stanovené vágne, existuje striktné a kvantitatívne kritérium týkajúce sa počtu vyučujúcich/profesorov, ktorých musia univerzity mať aby získali akreditáciu. Navyše, vyučujúci/professori musia mať tituly, ktoré sú špecifické pre Česko a Slovensko a bývalý československý univerzitný systém. Splnenie tohto kritéria zvyšuje náklady zahraničných univerzít.

Štátne univerzity sú priamo dotované štátom. Na rozdiel od súkromných univerzít sú štátne financované zo štátneho rozpočtu. Kvôli tomu majú štátne univerzity významnú výhodu oproti súkromným univerzitám, ktoré sú financované zo školného študentov. Spôsob financovania diskriminuje súkromné univerzity.

Za predpokladu, že štátne a súkromné univerzity poskytujú tú istú úroveň vzdelania, si môžu štátne univerzity vybrať najlepších študentov. Súkromným univerzitám potom ostáva len reziduálny dopyt, teda študenti, ktorí neboli prijatí na štátne univerzity.¹¹ Ak je kvalita vzdelania rovnaká na štátnych aj súkromných univerzitách, potom si racionálny študent vyberie tú, ktorá je menej nákladná. Všetci študenti sa hlásia na štátne univerzity a súkromné univerzity môžu prijať len tých študentov, ktorí neboli

10 Niskanen (1994) tvrdí, že problém merania je jedným z dôvodov prečo vznikajú úrady, aby poskytli produkty a služby. Je to preto, že kontrakty sú zložité a nedá sa určiť vhodná motivačná schéma.

Problém merania sa však ažko monitoruje a inštruuje byrokratov vedúc pravdepodobne k ich nižšej efektívnosti. Exogénne zlepšenie merateľnosti dáva príležitosť redukovat úlohu byrokratov vzhľadom na trhy v poskytovaní produktov a služieb.

11 V roku 2004 v Českej republike sa na štátne ekonomické školy hlásilo 24 695 študentov, z ktorých bolo prijatých 53 %. Toto číslo signalizuje, aký veľký je reziduálny dopyt po súkromných univerzitách v Českej republike. Pokiaľ ide o súkromné univerzity v tom istom roku sa prihlásilo 2 166 študentov a prijatých bolo 99 % z nich.

prijatí na štátnu školu. Čím je väčšia kapacita štátnych univerzít, tým je menší reziduálny dopyt po súkromných univerzitách. Tento dopyt sa ešte oslabuje nedokonalým kreditom a rizikovými trhmi.

Priemerný nový účastník na univerzitnom trhu nemá za normálnych okolností dostatočnú reputáciu na to, aby preukázal dobrú kvalitu vzdelávania, ktorú poskytuje. Jeho reputácia je nižšia ako reputácia etablovaných štátnych univerzít. Táto skutočnosť takisto znižuje reziduálny dopyt po súkromných univerzitách.

Fakt, že súkromné univerzity uspokojujú reziduálny trh (slabší študenti), znižuje ich reputáciu vzhľadom k štátnym univerzitám. Toto je príkladom známeho problému nepriaznivého výberu.

V súčasnom systéme by súkromné univerzity museli vynaložiť veľké množstvo prostriedkov na zvyšovanie reputácie poskytovateľa vzdelania na vysokej úrovni.

Stručne povedané, za predpokladu daného inštitucionálneho rámca univerzít, sa dá predpokladať nízka výskumná produktivita z dôvodu nízkej konkurencie (X-neefektívnosť) a z dôvodu deformovaných hodnotiacich kritérií (skreslených smerom k záujmom štátnych univerzít).

Produktivita ekonomického výskumu v Českej republike a na Slovensku

Nasledujúca časť sa zaoberá výskumnou produktivitou v oblasti ekonómie na univerzitách a výskumných ústavoch v Čechách a na Slovensku. Údaje za Českú republiku pochádzajú od Turnovca (2005) a Macháčka a Kolcunovej (2005) a zdrojom údajov o Slovenskej republike je Ciaian, Pokrivčák, a Rajčániová (2005). Turnovec (2005) zozbieral údaje o publikáciách zamestnancov, zamestnaných na plný úväzok na českých ekonomických univerzitách, v časopisoch zahrnutých do databáz Web of Science a Econlit v období 1994-2003. Macháček a Kolcunová (2005) z databázy Web of Science zozbierali údaje o publikáciách českých docentov a profesorov, ktorí získali titul v oblasti ekonómie v období od roku 1999 až do polovice roku 2005. Ciaian, Pokrivčák a Rajčániová (2005) prezentujú údaje o publikáciách riadnych zamestnancov ekonomických katedier a výskumných ústavov na Slovensku v období 1990-2004 v časopisoch zahrnutých do databázy Web of Science a Econlit.

Rozloženie ekonomickej publikačnej činnosti českých a slovenských zamestnancov na univerzitách a výskumných ústavoch v časopisoch (obrázok 3 a 4) je podobné tomu v ostatných krajinách strednej a východnej Európy. Tieto obrázky ukazujú, že viac než 80 % výskumného produktu vyprodukovaného pracovníkmi ekonomických univerzít a výskumných ústavov v Českej republike a na Slovensku bolo publikovaných v menej kvalitných časopisoch.

Slovenské údaje ďalej ukazujú, že výskumné ústavy sú produktívnejšie ako univerzity. Dva výskumné ústavy Slovenskej akadémie vied vyprodukujú 43 % všetkých výskumných publikácií a 44 % bolo vyprodukovaných ôsmimi univerzitami (21 fakúlt). Univerzita s najvyšším hodnotením dosiahla 21 % úrovne akadémie vied v produkcii výskumných publikácií na človeka. Ďalšie dve v hodnotení dosiahli medzi 9 a 15 % a zvyšok dosiahol menej než 3 % výskumnej produktivity Akadémie vied.

Celková výskumná aktivita sa výrazne redukuje, ak sa neberú do úvahy publikácie v domácich časopisoch.¹² Zo všetkých slovenských publikácií v časopisoch v období 1990 až 2003 bolo 86 % publikovaných v slovenských karentovaných časopisoch. Podobne to bolo aj v Českej republike v období 1993-2004, kde tento podiel bol 79 %.

To všetko naznačuje, že českí a slovenskí ekonómovia nie sú medzinárodne konkurencieschopní v ekonomickom výskume; nemajú publikácie vo vysoko hodnotených medzinárodných časopisoch. Publikovanie v domácich karentovaných časopisoch je „jednoduchšie“, lebo domáce časopisy sa špecializujú na domáce témy, v ktorých majú domáci výskumníci komparatívnu výhodu oproti zahraničným autorom.

Údaje potvrdzujú niekoľko skutočností. Po prvé, že stále pretrváva rozdelenie práce medzi akadémiou a univerzitami. Univerzity sa sústredia na výučbu a ústavy Akadémie vied sa špecializujú na výskum. Pracovníci etablovaných univerzít nemajú dostatok zručností na vykonávanie výskumu. Po druhé, stále existujú významné bariéry vstupu nových súkromných univerzít. Po tretie, univerzity sú benevolentne hodnotené, lebo kritéria sú kontrolované štátnymi univerzitami prostredníctvom akreditačnej komisie.

Výpočet celkovej produktivity podľa akademickej hodnoty (obrázok 5) ukazuje, že na Slovensku priemerný počet karentovaných publikácií na pracovníka je menej než jeden (Ciaian, Pokrivčák, a Rajčániová, 2005). Aj v Českej republike platí obdobná situácia – priemerný počet publikácií na pracovníka je 0,85 (Turnovec, 2005). Existuje takisto značná variabilita medzi jednotlivými pracovníkmi. Približne 80 % pracovníkov s titulom PhD alebo vyšším na slovenských univerzitách nemá žiadnu publikáciu v karentovanom časopise (obrázok 6). V Českej republike zo všetkých docentov a profesorov, ktorí dostali titul v období 1999 – polovica roku 2005, viac než 70 % nemalo žiadnu publikáciu v karentovanom časopise (Macháček a Kolcunová, 2005).¹³

12 Domáce karentované časopisy sú Ekonomický časopis, Finance a úvér, Politická ekonomie a Prague Economic Papers. Domáce časopisy sa viac venujú dôležitým témam transformácie ekonomiky a spoločnosti ako iné karentované časopisy, v čom spočíva aj ich význam pre rozvoj vedy.

13 Garcia-Castrillo et al. (2002) hodnotia 1000 svetových ekonomických univerzít, výskumných ústavov a ekonomických výskumných centier (banky, medzinárodné organizácie, atď.) na základe publikácií v 55 ekonomických časopisoch v rokoch 1992-1997. Žiadna zo slovenských a českých univerzít, resp. výskumných ústavov sa neumiestnila v prvej tisícke ich hodnotenia. Zatiaľ čo 18 holandských a 7 rakúskych univerzít a výskumných ústavov sa umiestnilo v prvej tisícke ich hodnotenia. Pre názornosť Ciaian, Pokrivčák, a Rajčániová (2005) použili tú istú metódu na hodnotenie slovenských univerzít s použitím slovenských údajov. Výsledky naznačujú, že rozdiel medzi úrovňou univerzít a výskumných ústavov v SR a vo svete je veľký. V tomto hodnotení najlepšia slovenská univerzita (STU) dosiahla len 0,11 % úroveň Harvard univerzity, ktorá je hodnotená najlepšie. Z tranzitívnych štátov sa v prvej tisícke umiestnilo len 7 univerzít, resp. výskumných ústavov. Najlepšia univerzita z východnej Európy dosiahla v tomto hodnotení 239. miesto. Nízka produktivita slovenských výskumných ústavov a univerzít nie je preto typická len pre Slovensko, ale ide o všeobecný jav charakterizujúci všetky krajiny strednej a východnej Európy.

Závery

Po viac ako desiatich rokoch tranzitívneho obdobia sa väčšina ekonomík krajín strednej a východnej Európy významne reformovala. Niektoré sektory ekonomiky však ostávajú nereformované. Je to najmä prípad ekonomického výskumu a ekonomického univerzitného vzdelávania.

Celková produkcia v oblasti ekonomického výskumu a produktivita v krajinách strednej a východnej Európy a bývalých sovietskych krajinách ostala počas tranzitívneho obdobia nezmenená.

Univerzitný systém poskytuje viac verejné než súkromné statky. V tomto sektore sa takisto vyskytuje problém merateľnosti. Z dôvodu týchto nedokonalostí v tranzitívnych krajinách pozorujeme značnú reguláciu univerzít.

Regulačný úrad (akreditačná komisia) stanovuje evaluačné kritéria, zbiera informácie a napomáha pri implementácii opatrení. Existencia regulačnej komisie však ovplyvňuje relatívne náklady a napomáha nátlakovým skupinám. Vytvorením komisie štát znižuje komunikačné náklady nátlakových skupín, čo zlaňuje nátlakové aktivity.

Prípadové štúdie z Českej republiky a Slovenska potvrdzujú, že predstavitelia univerzít sú buď členmi akreditačnej komisie, resp. komisia spolupracuje s univerzitami, lebo tie majú informačnú výhodu. Kontakty medzi komisiou a univerzitami sa inštitucionalizujú čo následne znižuje náklady na lobovanie.

Existencia regulačnej komisie je navyše signálom pre univerzity zvýši svoje aktivity na zvýšenie podpory, keďže akreditačná komisia prerozdeľuje fondy a iné výhody. Pôvodný zámer politikov zvýši efektívnosť eliminovaním zlyhaní trhu využívajú nátlakové skupiny, aby zvýšili protekcionistickú a redistribučnú štátnu intervenciu. Prítomnosť regulačnej komisie vysielala na trh signál, že sú dostupné redistribučné transfery. Z dôvodu vládnej regulácie zvyšujúcej efektívnosť je pre nátlakové skupiny jednoduchšie získať redistribučné platby. Za podmienok zlyhávania trhu sú nátlakové skupiny efektívnejšie.

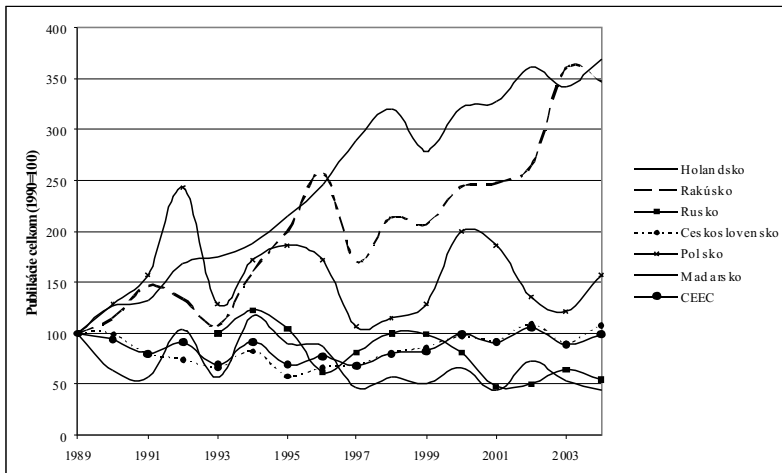
V krajinách strednej a východnej Európy je znalosť minulosti dôležitá na pochopenie cesty reforiem, zvlášť v ekonomickom výskume a ekonomickom univerzitnom vzdelávaní. Po páde komunizmu sa sformovala nátlaková skupina z predstaviteľov bývalých vzdelávacích a výskumných štruktúr. Títo ľudia boli počas socializmu zvyknutí na benevolentné hodnotenie. Ich výskum bol hodnotený politicky, málo dôrazu sa kladlo na vedeckú vážnosť. Pre tieto dôvody etablované univerzity preferovali vtedajší status quo, ktorý bol charakterizovaný mäkkým hodnotením výskumnej produkcie.

Prípadová štúdia z Českej republiky a Slovenska ukazuje, že akreditačnej komisii, ktorá je zložená z predstaviteľov štátnych univerzít a etablovaných výskumných ústavov, sa podarilo udržať svoje dominantné postavenie a stanoví evaluačné kritéria, ktoré jej vyhovujú. Ďalej prípadová štúdia z Českej republiky a Slovenska ukazuje, že toto inštitucionálne usporiadanie viedlo k nízkej produktivite ekonomického výskumu na univerzitách. Údaje zo slovenskej štúdie naznačujú, že ekonomický výskum je stále prevažne uskutočňovaný centrálnymi výskumnými inštitútmi, zatiaľ čo univerzity sa zameriavajú na vyučovanie.

Príloha

Obrázok 1.

Produkcia ekonomického výskumu v tranzitívnych krajinách, v Holandsku a Rakúsku*

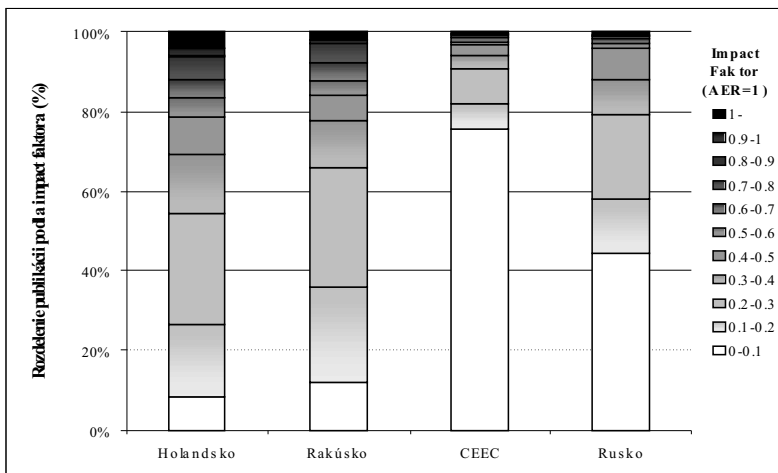
Zdroj: Databáza Web of Science; vlastné výpočty

Poznámka: *Pre Rusko 100 v roku 1993

CEEC zahŕňa Bulharsko, Českú republiku, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko

Obrázok 2.

Rozdelenie ekonomických vedeckých publikácií podľa kvality v období 1990-2004*

Zdroj: Databáza Web of Science; vlastné výpočty

Poznámky: Tmavšia farba znamená vysoký impakt faktor (vysokú kvalitu); biela farba znamená nízky impakt faktor.

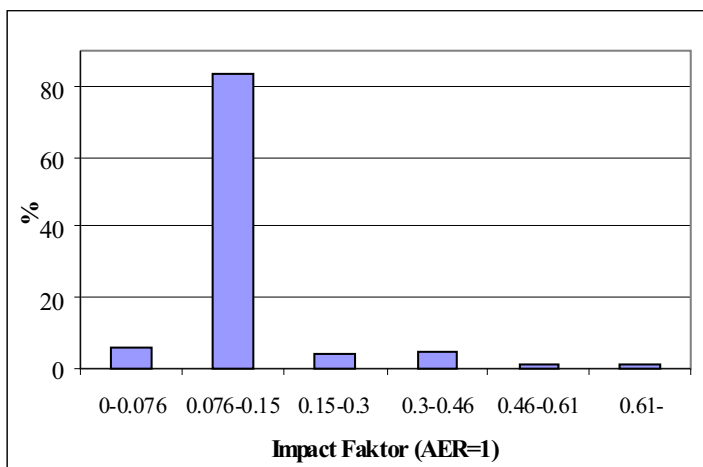
AER – American Economic Review

*Pre Rusko sú údaje za obdobie 1993-2004.

CEEC zahŕňa Bulharsko, Českú republiku, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko

Obrázok 3.

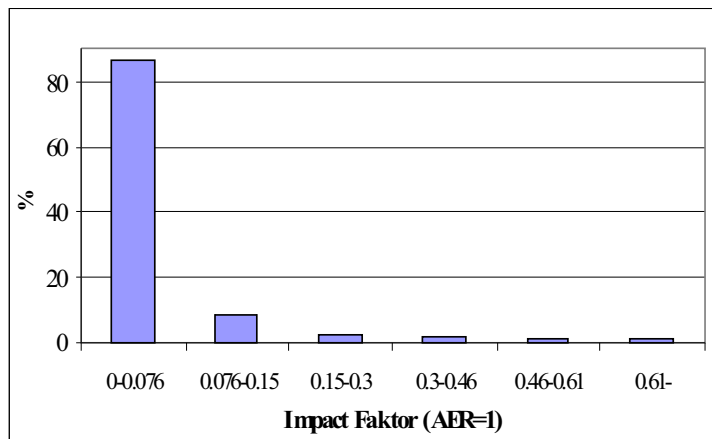
Rozdelenie publikácií v oblasti ekonómie v Českej republike podľa kvality v období 1993-2004

Zdroj: Databáza Web of Science; vlastné výpočty

Obrázok 4.

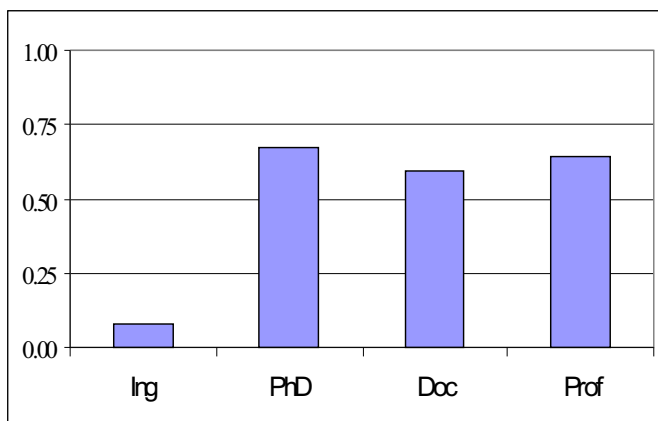
Rozdelenie publikácií z ekonómie na Slovensku podľa kvality v období 1990-2004

Zdroj: Databáza Web of Science; vlastné výpočty

Obrázok 5.

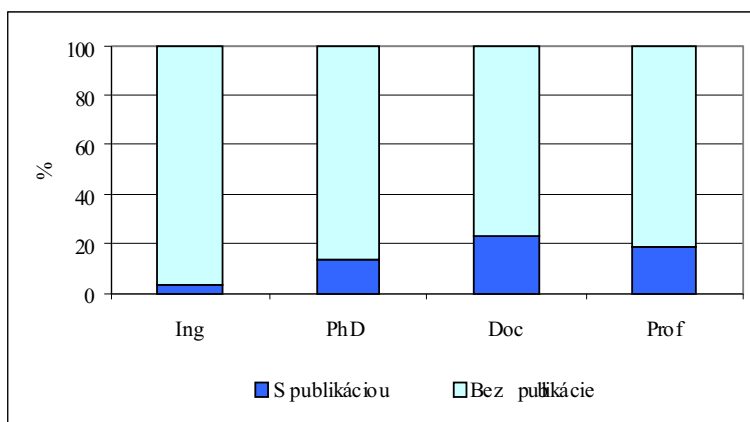
Publikácie v karentovaných časopisoch v prepočte na jedného zamestnanca ekonomického výskumu na Slovensku v období 1990-2004

Zdroj: Databáza Web of Science; vlastné výpočty

Obrázok 6.

Rozdelenie ekonomických výskumných pracovníkov na Slovensku na tých ktorí majú/nemajú publikáciu v karentovanom časopise v období 1990-2004

Zdroj: Databáza Web of Science; vlastné výpočty

Tabuľka 1.

Požiadavky na získanie docentúry a profesúry na vybraných slovenských univerzitách.

	EU		UMB		SPU		UK	
	doc.	prof.	doc.	prof.	doc.	prof.	doc.	prof.
A. Publikácie v časopisoch*	15	25	35	75	15	28	15	25
<i>karentované</i>	1	2	—	—	1	3	—	—
<i>zahraničné</i>	—	—	5	10	—	—	2	5
<i>domáce</i>	—	—	20	45	—	—	—	—
<i>iné</i>	14	23	10	20	14	25	—	—
B. Monografie	1	2	1	2	1	2	1	2
C. Konferencie a zborníky	10	20	—	—	12	25	3	5
<i>zahraničné</i>	2	5	—	—	4	10	—	—
<i>domáce</i>	8	15	—	—	8	15	—	—
D. Knihy	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>zahraničné</i>	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>domáce</i>	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Kapitoly v knihách</i>	—	—	—	—	1	2	—	—
E. Citácie	12	30	30	70	30	50	30**	50***
<i>zahraničné</i>	2	5	10	20	—	—	—	—
<i>domáce</i>	7	20	20	50	—	—	—	—
<i>iné</i>	3	5	—	—	—	—	—	—
F. Skriptá	3	6	1	3	4	8	—	—
G. Iné publikácie	7	20	2	5	—	—	—	—

EU- Ekonomická univerzita v Bratislave

UMB- Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

SPU- Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

UK- Univerzita Komenského

Poznámky:

* Pre UMB a UK táto kategória zahŕňa časopisy s zborníkmi.

** alebo 10 zahraničných citácií

*** alebo 20 zahraničných citácií

Zoznam literatúry

AKERLOF, G. A. 1970. The market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism. Quarterly Journal of Economics. 1970, vol. 84, no. 3, s. 488–500.

ACEMOGLU, D.; VERDIER, T. 2000. The Choice Between Market Failure and Corruption. American Economic Review. 2000, vol. 90, no. 1, s. 194–211.

ANDREONI, J. 1988. Privately Provided Public Goods in a Large Economy: The Limits of Altruism. Journal of Public Economic. 1988, vol. 35, no. 1, s. 57–73.

ARROW, K. J. 1963. Uncertainty and the Welfare Economics of Medical Care. American Economic Review. 1963, vol. 53, no. 5, s. 941–973.

BALAZS, K.; FAULKNER, W.; SCHIMANK, U. 1995. Transformation of the Research Systems of Post-Communist Central and Eastern Europe: An Introduction. Social Studies of Science, 1995, vol. 25, no. 4, s. 613–632.

BERG, A.; BORENSZTEIN, E.; SAHAY, R.; ZETTELMEYER, J. 1999. The Evolution of Output in Transition Economies: Explaining the Differences [Working Paper 99/73]. International Monetary Fund (IMF). Washington, D. C., 1999. www.imf.org.

- CIAIAN, P.; POKRIVCAK, J.; RAJCANIOVA, M. 2005. The State of Economic Research in Slovakia. *Finance a Úvěr – Czech Journal of Economics and Finance*. 2005, vol. 55, no. 11-12, s. 546-562.
- DE MELO, M.; DENIZER, C.; GELB, A.; TENEV, S. 2001. Circumstance and Choice: The Role of Initial Conditions and Policies in Transition Economies. *World Bank Economic Review*. 2001, vol. 15, no. 1, s. 1-31.
- FALCETTI, E.; RAISER, M.; SANFEY, P. 2002. Defying the Odds: Initial Conditions, Reforms, and Growth in the First Decade of Transition. *Journal of Comparative Economics*. 2002, vol. 30, no. 2, s. 229-250.
- GAMER, A. C. 1979. Academic Publication, Market Signaling and Scientific Research Decisions. *Economic Inquiry*. 1979, vol. 17, no. 4, s. 575-585.
- GARADSTEIN, M. 1992. Time Dynamics and Incomplete Information in the Private Provision of Public Goods. *Journal of Political Economy*. 1992, vol. 100, no. 3, s. 581-597.
- GARADSTEIN, M. 1993. Rent Seeking and the Provision of Public Goods. *Economic Journal*. 1993, vol. 103, no. 402, s. 1236-1243.
- GARCIA-CASTRILLO, P.; MONTANES, A.; SANZ-GRACIA, F. 2002. A Worldwide Assessment of Scientific Production in Economics (1992-1997). *Applied Economics*. 2002, vol. 34, no. 12, s. 1453-1475.
- HARDIN, G. 1968. The Tragedy of the Commons. *Science*. 1968, vol. 162, no. 3859, s. 1243-1248.
- HUME, D. 1739. *A Treatise of Human Nature*. Reprint. London : J. M. Dent 1952.
- JONES, C. I.; WILLIAMS, J. C. 1998. Measuring the Social Return to R&D. *Quarterly Journal of Economics*. 1998, vol. 113, no. 4, s. 1119- 1135.
- KAMENICEK, J. 2005. Stereotypy chování v hodnocení výsledků výzkumu. Paper presented at the seminar: Problémy ekonomické vědy a vzdělávání. Prague 26. September 2005.
- KRAFT, E.; VODOPOVIEC, M. 2003. The New Kids on the Block: The Entry of Private Business Schools in Transition Economies. *Education Economics*. 2003, vol. 11, no. 3, s. 239-257.
- MACHACEK, M.; KOLCUNOVA, E. 2005. Publish or Perish? On the Importance of Publishing on the Economic Sciences Tenure-track in the Czech Republic. *Finance a Úvěr – Czech Journal of Economics and Finance*. 2005, vol. 55, no. 11-12, s. 563-577.
- MOORE, J. H. 1994. Science and Technology in Central and Eastern Europe: After the Revolution. *European Business Journal*. 1994, vol. 6, no. 1, s. 8-20.
- NISKANEN, A. W. (Jr.) 1994. *Bureaucracy and Public Economics*. Aldershot, Hants, England, Brookfield : Edward Elgar Publishing Limited. ISBN 1858980410
- OLSON, M. 1965. *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Goods*, Cambridge : Harvard University Press. ISBN 0674537513
- ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (OECD) 2000. The health care system. *OECD Economic Surveys: Poland 2000*, Paris: OECD.
- ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (OECD) 2005a. *Economic Survey of the Slovak Republic 2005*, Paris: OECD.
- ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (OECD) 2005b. *Policies to Improve the Health Care System. OECD Economic Surveys: Hungary 2005*, Paris: OECD.
- PLESKOVIC, B.; ANDERS, A.; BADER, W.; CAMPBELL, R. 2000. State of the Art in Economics Education and Research in Transition Economies. *Comparative Economic Studies*. 2000, vol. 42, s. 65-108.
- RODRICK, D. 2001. Institutions for High-Quality growth: What They are and How to Acquire Them [Working Paper no. 7540]. Cambridge, Massachusetts: National Bureau of Economic Research (NBER), 2001. www.nber.com.
- ROLAND, G. 2000. *Transition and Economics: Politics, Markets, and Firms*. Cambridge : MIT Press. ISBN 0262182033
- ROLAND, G. 2001. Ten Years After... *Transition and Economics. IMF Staff Papers*. 2001, vol. 48, no. 4, s. 29-52.
- ROMER, P. M. 1990. Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*. 1990, vol. 98, no. 5, s. 71-102.
- SACHS, J. 1992. Privatization in Russia: Some Lessons from Eastern Europe. *American Economic Review*. 1992, vol. 82, no. 2, s. 43-48.
- SPENCE, M. A. 1973. Job Market Signaling. *Quarterly Journal of Economics*. 1973, vol. 87, no. 3, s. 355-374.
- STIGLER, G. J. 1971. The Theory of Economic Regulation. *The Bell Journal of Economics & Management Science*. 1973. vol. 2, no. 1, s. 3-21.

- SWINNEN, J. F. M. 1996. Endogenous Price and Trade Policy Developments in Central European Agriculture. *European Review of Agricultural Economics*. 1996, vol. 23, no. 2, s. 133-160.
- TURNOVEC, F. 2005. Institutional Research Capital and Individual Performance of Economists in the CR. *Finance a Úvěr – Czech Journal of Economics and Finance*. 2005, vol. 55, no. 11-12, s. 531-545.
- WEISNER, E. 1998. Transaction Cost Economics and Public Sector Rent Seeking in Developing Countries: Towards a Theory of Governance Failure. In PICCIOTTO R.; WEISNER, E. (eds.). *Evaluation and Development: The Institutional Dimension*, Washington, D. C. : World Bank.
- WIGGER, B. U.; von WEIZSACKER, K. R. 2001. Risk, Resources, and Education: Public Versus Private Financing of Higher Education. *IMF Staff Papers*. 2001, vol. 48, no. 3, s. 547-560.
- WORLD BANK. 2003. From Knowledge to Wealth: Transforming Russian Science and Technology for a Modern Knowledge Economy [World Bank Policy Research Working Paper no. WPS2974]. World Bank, Washington, D.C 2003. www.worldbank.org.

WHY SOME SECTORS OF TRANSITION ECONOMIES ARE LESS REFORMED THAN OTHERS? THE CASE OF ECONOMIC RESEARCH AND EDUCATION

Pavel Ciaian, Katholieke Universiteit Leuven, LICOS Centre for Institutions and Economic Performance, Slovak Agricultural University in Nitra, Faculty of Economics and Management, Nitra, 949 76 Slovakia (Pavel.Ciaian@econ.kuleuven.be);
Ján Pokrivčák, Dušan Drabík, Slovak Agricultural University in Nitra, Faculty of Economics and Management, Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, Slovakia
 (Dusan.Drabik@fem.uniag.sk; Jan.Pokrivcak@uniag.sk)

Abstract

In the paper we analyze economic university research and education in transition countries. University system differs from industry in the nature of output that it produces. University system is engaged in production of public goods rather than private goods. The sector also suffers from the measurement problem of quality of its output. We argue that because of these factors reforms were slower in this sector leading to low productivity growth. Pressure groups succeeded in gaining significant control inside administrative structures regulating the sector. By creating the accreditation commission the state decreases the communication cost of pressure groups making lobbying activity cheaper. A case study from the Czech Republic and Slovakia shows that the accreditation commission which is composed from representatives of state universities and established research institutes succeeded in maintaining their dominant position and set evaluation criteria fitting their interests. This institutional setting led to low university research productivity. The results also show that in Slovakia economic research is still predominantly carried out by central research institutes and universities are engaged mainly in teaching.

Keywords

economic research, economic education, public good, transition, reform, productivity

JEL Classification

I28, H11, P21, P5